

ПСИХОЛОГІЧНІ ВІДМІННОСТІ В САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ МІСТА ТА СЕЛА

В статті здійснено аналіз процесу самореалізації особистості. Визначено, що розвиток наукового розуміння цього феномену належить представникам екзистенційно-гуманістичного напрямку. Констатовано, що з підліткового віку особистість психологічно готова до повноцінної самореалізації себе в суспільстві.

Емпірично встановлено, що соціалізація дітей в місті, а ніж у селі, більшою мірою сприяє їх самореалізації в суспільстві.

Ключові слова: самореалізація, гуманістична школа, підлітковий вік, соціалізація.

Постановка проблеми. Психологічний претекст звертання до емпіричного аналізу феномену самореалізації дітей підліткового віку в нинішньому суспільстві має сенс і він змістотворчий з огляду на ті соціальні зміни, які робляться дійсністю у нових демократичних умовах. Проблема самореалізації особистості у зазначений нами період життя сприймається **актуальною** і з тих причин, що в цей віковий етап дослідниками зауважуються відчутні психологічні зміни: розвивається готовність до функціонування в дорослому світі, що, в свою чергу, формує прагнення застосувати свої можливості, проявляти себе, загострює потребу в самовизначенні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасним дослідженням феномену самореалізації властивим є вивчення цілісного процесу життєвизначення людини (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Б. Богоявленська, Л. Мова, Т. Титаренко та ін.), виокремлення складових, механізмів, зв'язків особистісної самореалізації із віковою і гендерною динамікою змін (Є. Вахромов, В. Гупаловська, Л. Долинська, Н. Ісаєва,

С. Кудінов, М. Мушкевич та ін.), а також вивчення мотивів, які забезпечують ефективну професійну самореалізацію особистості (З. Карпенко, З. Крижановська, Я. Коломінський, Н. Кузьміна, М. Муртазаєва, М. Чобітько, Т. Щербан та ін.).

Формулювання цілей статті: здійснене теоретико-емпіричне дослідження має на меті проаналізувати феномен самореалізації особистості та виокремити психологічні відмінності самореалізації дітей підліткового віку, які мешкають в місті та селі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багатогранність феномену самореалізації особистості почала всебічно вивчатися психологією з розвитком екзистенційно-гуманістичного напрямку (А. Маслоу, Р. Мей, Г. Олпорт, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фром та ін.).

Попри сучасний інтерес науковців до зазначеного феномену, недостатньо вивченим залишається питання самореалізації дітей підліткового віку, що сформувало наш науковий інтерес до нього. Аналіз наукової літератури з проблем самореалізації особистості підлітка засвідчує, що є найрізноманітніші підходи до трактування цього поняття. На думку вчених процес самореалізації стає можливим в 14 – 15 років. В цей період розвивається можливість до функціонування в дорослому світі. Саме це породжує прагнення застосувати свої можливості, проявити себе, загострює потребу в самовизначенні.

Дослідники підкреслюють (Л. П. Василенко, Л. С. Виготський, М. В. Савчин та ін.), що саме в підлітковому віці впродовж незначного часу відбуваються інтенсивні та глибокі особистісні зміни, які призводять до формування потреби зростання, розвитку, самовдосконалення. Саме система взаємин із соціальним середовищем є визначальною в спрямованості психічного розвитку підлітка. Своєрідність розвитку підлітка полягає ще й у тому, що він входить у нову систему взаємин і спілкування з дорослими і товаришами, займаючи серед них нове місце, виконуючи нові функції, які найчастіше зумовлені соціальним середовищем. Формування такого

комплексу потреб підлітка стає основою його подальшої самореалізації в суспільстві.

Аналіз основних результатів емпіричного дослідження. Теоретичне обґрунтування проблеми дало змогу розробити програму фіксації, аналізу й оцінки характеристик самореалізації дітей підліткового віку. Відтак, **експериментальною базою та контингентом дослідження** виступили учні 8 – 10 класів луцького навчально-виховного комплексу загальноосвітньої школи I - III ступенів №22 – ліцей Луцької міської ради Волинської області та Березовичівської загальноосвітньої школи I – III ступенів Володимир-Волинського району Волинської області. Чисельність досліджуваних становила 117 осіб. Вік досліджуваних знаходився в межах від 14-ти до 15-ти років. За статевою ознакою – це гетерогенна вибірка.

Для досягнення мети наукового дослідження контингент досліджуваних, на основі місця проживання, був поділений на дві групи: група 1 (57 підлітків) – міські жителі, група 2 (60 підлітків) – діти сільської місцевості. Аналіз емпіричних даних здійснювався за встановленим критерієм. Дослідження проводилось в груповій формі.

Методичним забезпеченням дослідження став *опитувальник ROI E. Шострома*. В його основі лежать ідеї самоактуалізації А. Маслоу та інших теоретиків екзистенційно-гуманістичного напрямку в психології. Діагностовані характеристики опитувальника ROI E. Шострома поділені на систему блоків, які проаналізуємо нижче.

Перший блок включає в себе дві характеристики: “Компетентність у часі” та “Самопідтримку”, які сукупно утворюють *блок базових шкал*. Як засвідчують результати, за шкалою “Компетентності у часі” у двох досліджуваних груп виявлено середні показники (65% та 40% досліджуваних відповідно). Це може свідчити, що підлітки здатні цілісно сприймати минуле, теперішнє і майбутнє (переживають поточний момент свого життя у всій його повноті, а не просто як фатальний наслідок минулого або підготовку до майбутнього “справжнього” життя).

За шкалою “Підтримки” у наших досліджуваних також виявлений середній показник (65% та 40% досліджуваних відповідно). Це свідчить, що діти підліткового віку демонструють незалежність у своїх вчинках, здатність приймати рішення, керуватися власними прагненнями й думками, цілями, переконаннями, установками і принципами. Це є ознакою вільності у виборі, незалежності від зовнішнього впливу.

Наступні шкали утворюють блок додаткових шкал, які також поділені на блоки. На відміну від базових, які вимірюють основні характеристики самоактуалізації, додаткові шкали орієнтовані на реєстрацію окремих її аспектів. Для додаткових шкал високий бал характеризує високу міру самоактуалізації досліджуваних.

Блок цінностей включає в себе такі шкали, як: “Ціннісні орієнтації” та “Гнучкості поведінки”. За шкалою “Ціннісних орієнтацій” у досліджуваних двох груп виявлений середній показник (58,3% підлітків групи 1 та 55% підлітків групи 2), який свідчить про те, що діти сповідують такі цінності які властиві самоактуалізованій особистості. Тобто, наші досліджувані схильні керуватися лише власними цілями й цінностями; здатні легко змінювати свій стиль і тактику поведінки, зможуть швидко й адекватно реагувати на мінливу ситуацію; відкриті до нового досвіду; надають перевагу новому та невідомому; в цілому позитивно орієнтовані на зовнішній світ.

Показник за шкалою “Гнучкість поведінки” характеризується середнім рівнем вираження також у двох групах (41,6% та 61,6% досліджуваних відповідно). Ця ознака виявляється в гнучкості людини в реалізації своїх цінностей, в поведінці, взаємодії з оточуючими людьми, здатністю швидко й адекватно реагувати на мінливу ситуацію.

Блок почуттів включає в себе характеристики за такими шкалами як: шкала “Сензитивності” та шкала “Спонтанності”. За шкалою “Сензитивності” виявлено, що для 65% підлітків, які проживають в місті характерний середній рівень вираження ознаки, а підлітки, які проживають в селі, (38,3%) демонструють низький, а 36,6% – середній рівень вираження

ознаки. Ця шкала дає змогу виявити міру усвідомлення особистістю власних потреб і почуттів, можливість їх рефлексії. Тому, отримані бали можуть слугувати підставою для висновку про те, що діти міської місцевості демонструють краще розуміння власних відчуттів та думок, здатність їх структурувати та виражати.

За шкалою *“Спонтанності”* виявлено, що для 46,6% міських дітей характерний середній рівень за цією шкалою, а для 40% сільських підлітків – низький. Ця характеристика виявляє здатність особистості до спонтанного й безпосереднього вираження власних почуттів, до можливості вільного, автентичного, природного поведіння себе з-поміж інших.

Наступний блок *самоприйняття* включає в себе такі шкали: *“Самоповаги”* та *“Самоприйняття”*. Як засвідчують результати, у підлітків першої групи, домінує середній рівень (56,6%) за шкалою *“Самоповаги”* і низький (40%) у другій. Результати за цією шкалою відображають здатність людини цінувати власні гідності, позитивні якості характеру, поважати себе за них.

Результати дослідження за шкалою *“Самоприйняття”* відображають міру прийняття людиною себе такою, якою вона є, незалежно від оцінки своїх переваг, досягнень чи недоліків (можливо, і всупереч їм). Відтак, за цією шкалою найбільша чисельність досліджуваних групи 1 відображає середній рівень вираження ознаки (40% опитаних), а досліджувані другої групи – низький (45% опитаних). Це може слугувати основою для припущення про те, що особистість здатна до саморефлексії, проте є труднощі з раціоналізацією власного *“Я”*.

За шкалою *“Уявлення про природу людини”* у дітей-міських жителів (група 1) переважає середній рівень вираження ознаки (66,6% опитаних), а у дітей-сільських жителів – низький показник (45% опитаних). Отримані результати досліджуваних виявили проблему в сприйманні підлітками двох груп природи людини, несформованість гуманістичної позиції щодо неї.

За шкалою “Синергії” підлітки двох груп демонструють низькі показники: група 1 – 35% дітей, а група – 45% досліджуваних. Ці результати можуть свідчити про несформовану здатність опитаних до цілісного сприйняття світу та людей, до розуміння інтеграції протилежностей, таких як гра і робота, тілесне та духовне й інше.

Ще один блок додаткових шкал представлений шкалою “Прийняття агресії” та “Контактності”. Результати за цим блоком розподілились таким чином: за шкалою “Прийняття агресії” у досліджуваних першої групи виявлено середній рівень – 50% досліджуваних, а у другої – низький рівень (43,3% досліджуваних). Ці результати свідчать про погану здатність молоді особи приймати своє роздратування, гнів і агресивність як природний прояв людської природи, про недостатню інтегрованість у власному “Я” його негативних, “тіньових” суб-я.

За шкалою “Контактності” у досліджуваних першої групи виявлено середній показник (55% досліджуваних), а у другої – низький показник (41,6% досліджуваних). Як бачимо, менших проблем у встановленні міжособистісних взаємин маємо у дітей міста. Тобто, ці підлітки краще, а ніж діти сільських місцевостей встановлюють контакти з людьми. Ці результати узгоджуються з результатами за попередньою шкалою у дітей сільських місцевостей.

І, наостанок, нашого аналізу результатів методики РОІ Е. Шострома, проаналізуємо емпіричні дані за блоком відношення до пізнання, який включає в себе: шкалу “Пізнавальних потреб” та шкалу “Креативності”.

За шкалою “Пізнавальних потреб” виявлено домінування середнього показника у дітей, які проживають в місті (48,3% досліджуваних) і низький показник у дітей сільської місцевості (55% досліджуваних). Шкала визначає міру вираженості у людини прагнення до набуття знань про навколишній світ. Це означає, що у наших досліджуваних недостатньою мірою розвинені пізнавальні потреби, діти не проявляють захоплення до набуття нових знань, не прагнуть до розвитку.

За шкалою “Креативності” у дітей першої групи виявлено середній показник (61,6% досліджуваних), а в дітей другої групи – низький (45% досліджуваних). Ця шкала характеризує вираженість творчої спрямованості особистості і за результатами наших досліджуваних ми спостерігаємо, що молодь не надає особливого значення творчим пошукам у власному житті.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Отож, узагальнений аналіз результатів за опитувальником самоактуалізації *ROI Е Шострома* демонструє домінування середніх показників за усіма шкалами методики у дітей, які проживають у місті, та, здебільшого, низькі показники у дітей сільської місцевості. Жодна із груп досліджуваних не демонструє у повній мірі характеристик самоактуалізованої особистості, що може слугувати підґрунтям для припущення про те, що в підлітковому віці лише починається повноцінне входження молодої людини в соціальний простір, що перешкоджає максимальному виконанню в цьому віці. Окрім того, процес самореалізації тісно пов'язаний з проходженням соціалізації особистості і в цьому аспекті ми можемо фіксувати кращі характеристики цього процесу в дітей міста, а ніж села.

Отримані нами результати, ясна річ, не вичерпують усіх аспектів цього багатогранного процесу і подальші пошуки в цьому напрямку стануть підґрунтям для нових досліджень.

Список використаних джерел

1. Крижановська З. Ю. Самореалізація особистості після виходу на пенсію, як спосіб її самовиповнення / З. Ю. Крижановська, О. О. Сичак // Психологія: реальність і перспективи. – 2016. – Вип. 7. – С. 106 – 109.

2. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посібник / М. В. Савчин, Л. П. Василенко // – К.: Академвидав, 2006. – С.224 – 226

References:

1. Kryzhanovska Z.Ju. Samorealizazhija osobustosti pislja vuchodu na pensiju, jak sposib jiji samovupovnennja / Z.Ju. Kruzhanovska, O.O. Suchak // Pshologija: realnist i perspektuvu. –2016. – Vup.7. – S. 106 –109.

2. Savchun M.V., Vasulenko L.P. Vikova psuchologija: navch. Posibnuk /
M. V. Savchun, L.P. Vasulenko – K. : Akademvudav, 2006. – S. 224 – 226.

Резюме

В статье осуществлен анализ процесса самореализации личности. Определено, что развитие научного понимания этого феномена принадлежит представителям экзистенциально-гуманистического направления. Констатировано, что с подросткового возраста личность психологически готова к полноценной самореализации себя в обществе.

Эмпирически установлено, что социализация детей в городе в большей степени, нежели в деревне, способствует их самореализации в обществе.

Ключевые слова: самореализация, гуманистическая школа, подростковый возраст, социализация.

Summary

The article presents the analysis of the process of self-realization. It was determined that the development of scientific understanding of this phenomenon belongs to representatives of the existential-humanistic direction. It was found that adolescent personality psychologically ready for full of self-realization in society. Empirical evidence shows that the socialization of children in the city, rather than in the village, greatly contributes to their self-realization in society.

Key words: self-realization, humanistic school, teenage age, socialization.